

RESSENYES

Cercles. Revista d'Història Cultural 15/2012: 211-216

ISSN: 1139-0158

UNA APORTACIÓ A LA HISTÒRIA DE LES UNIVERSITATS

Agustí G. Larios
GEHCI-UB

Mariano PESET [et. al.], *Facultades y grados. X Congreso Internacional de Historia de las Universidades Hispánicas (Valencia, noviembre 2007)*, València, Universitat de València, 2010, 2v.

Des de fa algunes dècades la historiografia sobre les universitats ha experimentat un desenvolupament gens menyspreable a Europa i, més concretament, a l'Estat espanyol. Aquesta certa embranzida de la història de les universitats s'ha produït a l'ensems d'una renovació metodològica —que ha ultrapassat les aportacions sobre la història de les universitats de tarannà positivista— i de la creació d'alguns grups de recerca especialitzats en aquesta temàtica. El Congreso Internacional de Historia de las Universidades Hispánicas és una iniciativa de coordinació d'aquests grups especialitzats en la recerca sobre la història de les universitats, com ara els de la Universitat de València, el de la Universidad de Salamanca, el de la Universidad Carlos III i el de la Universidad Autónoma de México. D'ençà de la seva primera convocatòria, el 1987, aquestes trobades s'han realitzat amb una periodicitat irregular però continuada, i el novembre de 2007 va tenir lloc, a València, la desena edició —més recentment, el novembre de 2011 se n'ha celebrat l'onzena edició, encara inèdita. *Facultades y grados* aplega, en dos volums editats encertadament per la Universitat de València, totes les col·laboracions que els participants en el desè congrés hi van presentar.

A diferència d'altres congressos d'història, en els quals les temàtiques d'anàlisi resten ben acotades en les convocatòries llançades pels organitzadors, en el cas d'aquests congressos sobre història de les universitats hispàniques, per contra, acostumen a presentar-se com un fòrum obert d'especialistes, la convocatòria dels quals és mancada intencionadament de delimitacions cronològiques, metodològiques i, gairebé també, geogràfiques i temàtiques. Així doncs, a recer de tan àmplia convocatòria, aquestes trobades permeten, sobretot, un intercanvi sobre les recerques realitzades o en curs de realització dels participants. L'obra que comentem, *Facultades y grados*, és, per tant, una compilació de totes les aportacions fetes pels participants en el X Congrés, sense cap altre criteri d'ordenació que no sigui l'alfabètic dels cognoms dels seus autors. D'entrada podem afirmar que amb *Facultades y grados* s'ha fet això que hom pot qualificar com una aportació significativa a la construcció del coneixement sobre el passat de les universitats hispàniques, una tasca de fons no gaire espectacular per al gran públic lector, la continuïtat i la constància de la qual convé destacar especialment en moments com els actuals, d'incertesa davant el futur dels projectes de recerca històrica. Aquesta obra monumental, per tant, té un fil conductor que és mostrar i donar a conèixer els treballs d'investigació sobre les universitats hispàniques. Una funció, d'altra banda, que, segons com, pot provocar un xic d'incertesa en el lector no gaire avesat en la temàtica, a causa de la combinació de l'amplitud de la convocatòria, de l'abundor de les col·laboracions i de la manca d'agrupació en blocs d'aquestes.

Certament, si miréssim d'introduir alguna mena de criteri de classificació en el garbuix de textos del Congrés, qualsevol dels resultats possibles esdevindria més entenedor per al lector no professional de la història, que no pas la publicada alfabèticament. L'agrupació dels materials segons criteris geogràfics o cronològics, posem per cas, faria més evident al lector algunes de les característiques de l'obra que apuntem tot seguit. En primer lloc, convé fer notar el predomini dels estudis centrats en la Universitat de València —quelcom, d'altra banda, ben lògic ja que el Congrés es va celebrar en aquesta universitat—; amb tot, no podem menystenir el nombre considerable de textos sobre altres centres universitaris de l'Estat espanyol —com ara les universitats de Valladolid, (Central) de Madrid i de Salamanca—, així com també els textos que

estudien els casos d'algunes universitats estrangeres —principalment llatinoamericanes. Segonament, com a conseqüència de la indefinició cronològica del Congrès, el material publicat cobreix, en conjunt, un període inusualment extens de cinc segles. I és que s'hi barregen textos de temàtica propera, com ara «La investigación y la enseñanza técnica en el ministerio de Lora-Tamayo (1962-1968)», de Marc Baldó, amb d'altres que reculen fins a començaments del segle XVI —i, fins i tot, abans, com «Juristas hispanos, no pertenecientes al Colegio de España, doctorados en Bolonia (1378-1788)», d'Antonio Pérez. En relació amb això, en general, podríem indicar una certa correlació entre contemporaneïtat i estudis sobre les universitats d'Espanya, per un costat, i entre època moderna i estudis sobre universitats no espanyoles, per un altre costat. I, finalment, l'altre tret a destacar des d'un punt de vista cronològic és la compaginació de textos que abasten lapses de temps força limitats, circumscrits a conjuntures ben concretes, convulses i de trencament —com ara un any en concret, la Guerra Civil espanyola o la immediata postguerra, entre d'altres—, amb altres textos de periodització dilatada que estudien continuïtats —com ara una centúria, la Il·lustració o l'edat moderna, entre d'altres. Val a dir que, en aquest darrer aspecte, també podríem observar, en termes generals, una certa correlació entre contemporaneïtat i conjuntures concretes, per un costat, i entre etapa moderna i períodes dilatats, per un altre costat.

Tot i amb això, a banda d'aquestes dues coordenades esmentades —espacial i temporal—, hom també pot bastir una anàlisi temàtica, més propera a la historiografia universitària. Des d'aquesta perspectiva, doncs, cal constatar que l'organització de les universitats és la temàtica que aplega el nombre més elevat de col·laboracions dins de l'obra que comentem. Certament, en la història cultural, un primer i prioritari motiu d'interès temàtic passa per conèixer les institucions que actuen com a plataformes de generació cultural; i, en el cas de la historiografia universitària, veiem com aquesta tendència continua sent perfectament vàlida encara per al cas de les universitats hispàniques. Així, doncs, preocupa conèixer com va ser la relació de les universitats amb els poders externs, ja fossin el poder reial, els municipis o les institucions catòliques; però també, d'altra banda, com es va configurar i modificar al llarg del temps l'organització interna dels centres universitaris en els diferents casos. En definitiva, un gruix molt destacat dels estudis publicats en aquest volum són exemples d'història del

poder. A tall d'exemple, n'esmentem alguns, com ara «Poderes y universidades en México y Guatemala. Estudio comparativo», d'Adriana Álvarez; «El Colegio de Nobles Americanos. Un proyecto para conservar el imperio español», de Margarita Menegus; i «Un seminario conciliar entre dos iglesias, Quito 1565-1583», de Leticia Pérez. La naturalesa institucional de les universitats a l'època moderna apunta preferentment a una qüestió clàssica, com és el pes de les corporacions dins de la universitat i als projectes regalistes de reforma (per exemple, «Crisis y extinción del patronato municipal sobre la Universidad de Valencia a raíz de la abolición de los fueros (1707-1827)», de Javier Palao). A més, l'abast i l'efectivitat dels intents reformistes il·lustrats menats pels monarques espanyols connecta amb certs estudis sobre algunes personalitats universitàries, com ara a «Crítica y reforma de la universidad del setecientos: Lanz de Casafonda y el referente de Salamanca», de Juan Luis Polo; «La reforma de la universidad valenciana en la correspondencia mayasiana», de Vicente León i Telesforo M. Hernández; i «La doctrina regalista en el doctor Juan del Castillo Sotomayor», de Salustiano de Dios.

Dins d'aquest grup de treballs que analitzen, des de diferents perspectives, l'organització institucional de les universitats, malauradament, trobem a faltar la presència de treballs que s'hi acostin a partir de l'estudi de les dades econòmiques d'aquests centres. Entenem que les finances de les universitats, la procedència dels ingressos, l'administració i distribució de les despeses, etc., aportaria una informació força valuosa i acurada de l'evolució dels centres i de les relacions de poder internes i externes.

Un segon grup d'estudis correspon als treballs sobre les persones vinculades amb les universitats. Més enllà de la seva condició d'institució cultural, les universitats han estat l'espai vital i professional –en alguns casos de pocs anys, però en altres durant tota la vida adulta d'aquelles persones que han esdevingut l'elit intel·lectual als territoris hispànics durant els darrers cinc segles. A banda dels gestors universitaris, destaquen les figures dels professors universitaris i de l'alumnat. En el cas de l'alumnat, els pocs textos que se n'ocupen, ho fan de manera col·lectiva, com ara «Estudiantes vagos en la Valencia del XVIII», de Pilar García, i «Los estudiantes valencianistas. Una minoría en la universidad de la Restauración a la República, 1875-1936», de Germán Perales. En el cas

dels professors, hi ha alguns estudis que els aborden col·lectivament, com ara «Primeras oposiciones y concursos de filosofía del derecho tras la guerra civil (1940-1941)», de Yolanda Blasco i Jorge Correa, «Los rectores republicanos y la guerra civil. Valencia, capital de la república», de M. Fernanda Mancebo –publicació pòstuma, i «El profesorado y las cátedras del Doctorado en la Facultad de Derecho de la Universidad Central (1900-1936)», de José M. Puyol; però, sobretot, predominen els textos que responen a estudis de cas, com, per exemple, «La polémica destitución de Melchor de Villena (1564-1655) de las cátedras de Botánica Médica y de Método de Valencia», d'Amparo Felipo i Francisco Javier Peris, o «Emilio Navarro Beltrán y Mercedes Maestre Martí: universidad, guerra y exilio», de José Vicente Martí i Antonio Rey, entre d'altres. Sigui com sigui, en tots els casos excel·leix l'acurat coneixement sobre el personatge o personatges estudiats que demostren aquesta mena de textos. Ara bé: també aquí, a parer nostre, trobem a faltar, malauradament, estudis més seriatos sobre els col·lectius universitaris, amb informacions propsoogràfiques i sociològiques, que permetrien copsar la interrelació entre universitat i societat, o, altrament dit, la projecció social de la universitat.

Les persones, o personatges, que interactuaren col·lectivament o individualment dins de la institució universitària, al capdavall, maldaven per construir i transmetre un corpus de coneixement propi d'una branca del saber que, amb el pas del temps, ha anat evolucionant molt en connexió amb l'evolució institucional del territori hispànic i, també, segons com, de la seva societat. És a aquest àmbit temàtic –el dels estudis universitaris i, en menor mesura, el de l'activitat docent– que es dedica el darrer grup d'estudis de *Facultades y grados*. Tot i que hi ha algunes mostres interessants de col·laboracions centrades en diversos àmbits del saber –n'esmentem, a tall d'exemple, «Incidencias de la implantación de la visión realista en las facultades de Arte y Teología del inicial Estudio General de Valencia», de Manuel Vicente Febrer, «La enseñanza de la tecnología de la navegación en la España renacentista», de José M. López, i «El control del ejercicio médico en la Valencia foral: las corporaciones locales frente al poder real», de M. Luz López–, és clar i evident el predomini dels treballs sobre temàtiques jurídiques, tal vegada a recer del mestratge del promotor d'aquests congressos i prologuista de l'obra, Mariano Peset; i és que no debades en podem esmentar un bon grapat: «Academias jurídicas y

reformismo ilustrado en la Universidad de Salamanca (1749-1808)», de Paz Alonso, «Las “academias” o la enseñanza práctica del Derecho en la primera universidad liberal», de M. Pilar Hernando, «La legislación obrera en los manuales de derecho administrativo (1900-1936)», de Mario Francisco Quirós, i «El derecho administrativo en los primeros manuales liberales», de Carlos Tormo.

Recordem que aquesta obra no és una síntesi globalitzadora sobre les universitats hispàniques, sinó una compilació de treballs força interessants que, mitjançant un procés d'agregació, posen a l'abast del lector una visió encara fragmentària sobre el passat de les universitats hispàniques. De Catalunya estant, no podem sinó lamentar-nos de la manca d'aportacions sobre les universitats catalanes, que tal vegada reflecteix la tradicional manca d'interès historiogràfic per les universitats entre la majoria dels professionals catalans. En qualsevol cas, paga la pena recomanar la lectura de *Facultades y grados*, principalment perquè ofereix un material de força bon nivell i rigorositat, amb un treball d'arxiu molt sòlid, que pot ajudar a eixamplar el coneixement actual sobre la realitat cultural dels darrers cinc-cents anys, motiu pel qual regraciem els organitzadors del X Congreso Internacional de Historia de las Universidades Hispánicas; i, en especial, per la concertació d'esforços i la posada en sintonia de gran quantitat d'historiadors i historiadores que investiguen sobre les universitats.